

TELEVİZİYANIN PROBLEMLƏRİ ELMI ARAŞDIRMALARIN MÖVZUSU KİMİ

Hüseyn Cavadzadə,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin aspirantı
E-mail: azadova.aysu@mail.ru

Q.Məhərrəmliyin "Televiziya ictimai-siyasi informasiya yayım-
larının formalaşması və proqramlarda daimi öz yerini tutması ilə bu
qüdrətli texniki kanala münasibət də kökündən dəyişdi, başqa sözlə,
TV "ev kinosu" olmaqdan çıxdı və gerçək həyatın (...) konkret və
sənədli obrazını yaratmaq yoluna qədəm qoydu" (8, səh.81) fikri mü-
hüm kommunikasiya vasitəsi olaraq TV-nin özünü təsdiqləməsində
informasiya buraxılışlarının, eləcə də sənədlər əsasında hazırlanan
proqramların rolunu nəzərə çatdırır. Mərkəzi televiziya ilə yayım-
lanan publisistik, sənədli proqramlar Azərbaycan televiziyasında
bir çox verilişlərin ərsəyə gəlməsinə təkan verdi. O cümlədən də
"Estafet" in (əksər tədqiqat işlərində bu proqramın uğuru ilə bağlı
məlumatlar yer alır) müvəffəqiyyəti yerli televiziya studiyalarının
hazırladığı proqramlara öz təsirini göstərdi. 1960-70-ci illərdə
Azərbaycan televiziyasının efirində "Günün ekranı", "Odlar yurdu",
"Dostluq", "Zaman və biz", "Tələbə klubu", "Yaddaş: tarixin səsi" kimi
proqramlar yaradıldı, verilişlərin məzmunu, forması nəzərə çarp-
caq dərəcədə təkmilləşdirildi.

Hazırda çoxsaylı telekanallarda yayımlanan publisistik proqram-
lar üçün də mühüm çatışmazlıqlardan sayılan aparıcı probleminə
E.Quliyevin "Televiziya: nəzəriyyə və inkişaf meyilləri" kitabındakı
münasibəti də diqqəti cəlb edir (7, səh.64-76). Müəllif göstərir ki,
aparıcı-jurnalist özünəməxsus keyfiyyətləri ilə fərqlənən ictimai-si-
yasi xadim (fikrimizcə, söhbət ciddi publisistik proqramlarının aparı-
cılarından gedir – K.Y.) olmalıdır. Onun ideya etiqadı, peşə hazırlığı,
siyasi dünyagörüşü böyük əhəmiyyət kəsb edir. Televiziya jurna-
listi özünün yaradıcı, inqilabi, qaynar enerjisi ilə seçilməlidir. "İdeal
televiziya jurnalisti həm gözəl təfəkkürə, həm gözəl qələmə, həm
gözəl səsə, həm gözəl görüntü duyumuna, həm gözəl görünüşə,
intuisiyaya, həm də onun bir sıra texniki işçilərlə birgə çalışmaq
zorunda olduğunu nəzərə alsaq, belə deyək, diplomatik bacarığa
malik bir adam olmalıdır" (7, səh.66) deyən E.Quliyev təəssüf hissi
ilə bildirir ki, respublika televiziyası tarixində aparıcıya qoyulan bu
tələblərə cavab verənlərin sayı xeyli azdır. O, Mirşahini "Dərs", "Açıq
söhbət" (ANS) verilişlərinin aparıcısı kimi informasiya məkanında
ən yeni publisistik sözü dediyi üçün qiymətləndirir. Müəllif yaxşı
aparıcı-jurnalist qitliyinin əsas səbəbləri kimi TV-də çalışanlar-
ın peşə ustalıqlarını yüksəltməmələrini, yaradıcılıq axtarışlarına

məhəl qoymamalarını, öyrənmək həvəsinin yoxluğunu, mürəkkəb
ictimai hadisələrdən yan keçmələrini (özündən müştəbəhliklərini
də bu sıraya aid etmək olar – K.Y.) görür. Ümumilikdə isə sənədli
telefilmlər də daxil, istənilən verilişin müəllifini, aparıcısını gözə
salan ilkin səbəblərdən biri müzakirə olunan mövzunun hərtərəfli
öyrənilməməsi, yetərli tədqiqatın aparılmamasıdır.

Tədqiqatçı Y.Əlizadə "Azərbaycan televiziyası və radiosunun mü-
asir inkişaf meyilləri" məqaləsində televiziya verilişlərində dialoq
formasının özünə daha çox ekran və efir ömrü qazanmasını yüksək
qiymətləndirir, dialoq formasını bir çox verilişlərin müvəffəqiyyətini
təmin edən amil kimi səciyyələndirir. Tədqiqatçının fikrincə, "Dialoq",
"Aktual söhbət", "Azərbaycan televiziyasının mətbuat mərkəzi",
"Düzü düz" və s. kimi dialoq formalı publisistik verilişlər bu gün
(1980-ci illərin sonları – K.Y.) sözün həqiqi mənasında üzünü tama-
şaçılara çevirmişdir. Onlar indi tərifli kəməllərdən, zahiri təmtəraqdan
uzaqlaşmağa çalışaraq, hər bir tamaşaçının və dinləyicinin həyatı
ilə, mənafeyi ilə bağlı, onu düşündürən, narahat edən problemlərə
daha çox yer, vaxt ayırırlar. "...Dialoq" proqramı baxımlılığı,
auditoriyasının genişliyi ilə seçilir. Proqramda nazirliklərin, baş
idarələrin rəhbərləri avəllər guya mövcud olmayan, ya da verilməsi
məsləhət bilinməyən sərt suallarla qarşılaşır və onlara cavab
verirlər" (1, səh.4), – deyən müəllif proqramı hazırlayanların ictimai
maraqları əsas tutmağını yüksək qiymətləndirir. Onu da əlavə edək
ki, "Dialoq" un uğuru haqqında qeydlərə digər tədqiqatlarda da rast
gəlmək olar. E.Quliyev də "Rəhbər və raislərin yalnız yüksək tribuna-
lardan dediklərinin videoyazısına baxmağa adət etmiş zəhmətkeşlər
indi həmin rəhbərlə üz bəzür oturmaq, sual verib cavab almaq, onlara
açıqdan-açıq irad tutmaq və tənqidi fikirlərini söyləmək imkanı
qazandı" (6, səh.55), – deyərək bu proqramın sadə insanların
mənafeyinə xidmət etməsini vurğulayır.

Z.Məmmədli "Azərbaycan televiziyasının ağ-qara günləri"
sərlövhalı yazısında (35) Azərbaycan televiziyasının müasir TV-
lərə qoyulan tələblərdən çox-çox geridə qalmasının səbəbləri
kimi texniki imkanların məhdudluğunu, keyfiyyət cəhətdən
kadr yoxluğunu, müstəqillik dövründə belə, TV-nin sərbəst ola
bilməməsini, eyni zamanda, jurnalistlərin də qeyri-müstəqilliklərini
göstərir. Tədqiqatçının fikrincə, məhz bunların nəticəsi olaraq,

müstəqil tamaşaçı yetişdirmək amalı Azərbaycan reallığında xam
xəyalə çevrilir.

Azərbaycan televiziyasının illər uzununu qeyri-müstəqilliyinin
nəticəsi idi ki, ən gərgin, gərəkli anlarda TV xalqla birlikdə olmaq,
doğrudan da millətin "tribunasına" çevrilmək imkanını əldən qa-
çırdı. 1988-ci ildə başlayan sosial-siyasi "partlayış" lar kütləvi
informasiya vasitələrinin, birinci növbədə də TV-nin nüfuzunu aşağı
saldı. E.Quliyev: "...qiymətli vaxt, əlverişli fürsət əldən verildi.
Nəticədə, televiziya meydanından translyasiyalara iki gün gec başladı
və beləliklə də, təşəbbüsü ələ almaq imkanını itirdi" (7, səh.47), –
deyərək siyasi təcrübəsi olmayan kollektivin "yuxarıdan" əmrlər
gözlədiyindən çevikcəsinə düzgün qərar verə bilməyərək TV-nin
mövcud şansı itirməsini nəzərdə tutur. "Bütün bunlar televiziyanın
dövlət çərçivəsindən çıxıb sərbəst fəaliyyət göstərməsinin vacibliyini
göstərir.

Yalnız sərbəst və azad televiziya sistemi obyektiv gerçəkliyi
özündə əks etdirə bilər" (3, səh.21-22) deyən A.Dadaşov da
televiziyanın ən çətin anlarda xalqın həyatında iştirak etməməsini
onun siyasət kəlifindən çıxma bilməməsi ilə bağlayır. Tədqiqatçı
göstərir ki, Bakı hadisələrindən il yarım sonra – 1991-ci ilin 19-
21 avqust günlərindəki dövlət çevrilişi zamanı da televiziya iflic
vəziyyətinə düşdü. Çünki televiziya sisteminin uzun illərdən bəri
təbliğət sistemində, siyasi rüpa çevrilməsi ona həlledici anlarda
çevik maneə verməyə imkan vermirdi. Xidməti funksiya daşıyan
hər hansı bir sahə kimi televiziya ekranı da ancaq yuxarıdan verilən
əməllərə tabe idi.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan mətbuatı, televiziya və radiosunun inkişaf meyilləri. Elmi əsərlərin tematik məcmuəsi. Bakı: ADU, 1988, 88 s.
2. Dadaşov A.Ə. Ekran publisistikası. Bakı: BDU, 1999, 103 s.
3. Dadaşov A.Ə. Gerçəkliyin astanasında. Bakı: İşıq, 1992, 134 s.
4. Əlizadə Y.M. Tamaşaçı marağını duyaraq. "Kommunist" qəz., Bakı, 1986, 4 may.
5. Hüseynova X.İ. Televiziya tənqidi. Bakı: "Heroqlif", 2007, 184 səh.
6. Quliyev E.H. Televiziya iki əsrin ayrıcında. Bakı: İşıq, 1993, 288 s.
7. Quliyev E.H. Televiziya: nəzəriyyə və inkişaf meyilləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 366 s.
8. Məhərrəmov Q.M. Televiziya haqqında etüdlər. Bakı: Azərneşr, 1996, 139 s.
9. Məmmədli Z.Ə. Azərbaycan televiziyasının ağ-qara günləri. "Azadlıq" qəz., Bakı, 1991, 22 noyabr.
10. Məmmədli Z.Ə. Danışan güzgünün sirri. Bakı: İşıq, 1985, 103 s.
11. Багиров Э.Г., Кацев И. Телевидение XX век. М.: Искусство, 1968, 303 с.
12. Багиров Э.Г. Место телевидения в системе средств массовой информации и пропаганды. М.: Изд. МГУ, 1976, 119 с.
13. Багиров Э.Г. Очерки теории телевидения. М.: Искусство, 1978, 151 с.
14. Борецкий Р.А. Осторожно, телевидение. М.: ИКАР, 2002, 272 с.
15. Егоров В.В. Телевидение. Страницы истории. М.: Аспект Пресс, 2004, 202 с.
16. Интернет-портал российского документального кино. Режим доступа: <http://www.vertov.ru>.

Резюме

Статья посвящена телевизионной публицистике, жанру пере-
дач, отражающих социальную жизнь, общественные интересы,
актуальные проблемы.

Ключевые слова: проблемы с телевизором, журналистика,
радио.

Dövlət müstəqilliyinin ilk illərini TV üçün ən keşməkeşli dövr kimi
də qiymətləndirmək olar. 1991-ci ilin sonları, 1992-ci ilin əvvəllərində
efirə çıxan, ciddi siyasi, sosial-mədəni, mədəni problemlərə işıq sa-
lan, açıq, kəskin, tənqidi, publisistik mövqeyindən xəbər verən bir çox
proqramlar ("Radikal", "Asiman", "Sarı sim", "Göy qurşağı" və s.) yeni
dövr üçün uğurlu başlanğıcından xəbər versə də, ölkədəki gərgin
ictimai-siyasi vəziyyət, kaos, cəbhədəki məğlubiyyətlərin, uğursuz-
luqların nəticəsində daha da dərinləşən hakimiyyət böhranı bu uğur-
lu başlanğıcın davamlı olmasının qarşısına sədd çəkdi. Hakimiyyət
uğrunda mübarizələr, 1993-cü ilin 4 iyun olayları və digər hadisələr
nisbətən müstəqil fəaliyyət göstərməyə başlayan televiziya aparı-
lan islahatları yarımçıq qoydu. Əslində isə, bir çox tədqiqat işlərində
də qeyd edilmiş kimi, TV-nin tam sərbəst, azad fəaliyyəti naminə o
zamankı hakimiyyət ilk olaraq onun statusunu müəyyənləşdirməli,
televiziyanın fəaliyyətini yenidən qurmali idi.

Hakimiyyətin yenilənməsindən sonra TV yenidən sovet
dönəmində olduğu kimi, ən təsirli "silah"a çevrildi. Qazanılmış
müstəqilliyin qorunması üçün televiziya fəaliyyətinin tam nəzarətə
götürülməsi hökumətin yaxşı düşünülmüş, uzaqgörən siyasəti kimi
qiymətləndirilməlidir. Q.Məhərrəmli bununla bağlı yazır: "...1993-
cü ilin yayında Lənkəran separatçılarının tərki-silah edilməsində,
xüsusən 1994-cü ilin 3-4 oktyabrında yeni qiyam illüziyaları ilə ya-
şayan S.Hüseynovun dövlət çevrilişi cəhdinin, 1995-ci ilin martında
isə xüsusi təyinatlı polis dəstəsinin (XTPD) təhlükəli qiyamının qar-
şısının alınmasında və Azərbaycan dövlətçiliyinin, həm də mövcud
hakimiyyətin qorunub saxlanması televiziya öz effektiv rolunu
oyadı" (8, səh.132).

Summary

TV publicism is the type of broadcast reflecting social life, public
interests and actual problems.

Key words: tv problems, journalism, radio.